Vlaams Parlement

stuk **2042** (2012-2013) – Nr. 1
ingediend op 8 mei 2013 (2012-2013)

Gedachtewisseling

over het evaluatierapport over de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 14 oktober 2012

Verslag

namens de Commissie voor Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Decreetsevaluatie, Inburgering en Toerisme
uitgebracht door mevrouw Karin Brouwers

verzendcode: BIN

Samenstelling van de commissie:

Voorzitter: mevrouw Annick De Ridder.

Vaste leden:
mevrouw Karin Brouwers, de heren Jan Durnez, Ward Kennes, Jan Verfaillie;
de heren Stefaan Sintobin, Joris Van Hauthem, mevrouw Linda Vissers;
de heer Marnic De Meulemeester, mevrouw Annick De Ridder;
de heer Kurt De Loor, mevrouw Els Robeyns;
de heren Marius Meremans, Willy Segers;
mevrouw Patricia De Waele;
de heer Bart Caron.

Plaatsvervangers:
mevrouw Vera Jans, de heer Jan Laurys, mevrouw Valerie Taeldeman, de heer Johan Verstreken;
de dames Katleen Martens, Marleen Van den Eynde, de heer Wim Wienen;
de heer Marc Vanden Bussche, mevrouw Khadija Zamouri;
mevrouw Fatma Pehlivan, de heer Jurgen Vanlerberghe;
mevrouw Lies Jans, de heer Karim Van Overmeire;
de heer Peter Reekmans;
mevrouw Mieke Vogels.

Toegevoegde leden:
de heer Christian Van Eyken.

INHOUD

1. Toelichting door de heer Guido Decoster 4
1.1. Situering van het evaluatierapport 4
1.2. Doelstellingen, middelen en resultaten 5
1.3. Belangrijkste aanbevelingen van het agentschap 7
1.4. Aandachtspunten regelgeving 8
1.5. Aandachtspunten ICT en organisatie 8
1.6. Financiën: 47 miljoen euro 9
1.7. Op weg naar 2014 9
2. Tussenkomst van de heer Kurt De Vriendt 9
3. Tussenkomst van de Geert Bourgeois, viceminister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering, Toerisme en Vlaamse Rand 10
4. Vragen en opmerkingen van de commissieleden 11
5. Antwoorden van de heer Guido Decoster en minister Geert Bourgeois 13

Bijlage: zie dossierpagina op www.vlaamsparlement.be

De Commissie voor Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Decreetsevaluatie, Inburgering en Toerisme hield op 16 april 2013 een gedachtewisseling over het evaluatierapport gemeente- en provincieraadsverkiezingen 14 oktober 2012 van het Agentschap voor Binnenlands Bestuur (ABB).

Het evaluatierapport is te vinden op de dossierpagina van dit stuk op www.vlaamsparlement.be

Aan de gedachtewisseling werd deelgenomen door:
– de heer Guido Decoster, directeur-generaal van het Agentschap voor Binnenlands Bestuur;
– de heer Kurt De Vriendt, directeur van de directie Aankoop, Infrastructuur en Informatica van het Vlaams Parlement en deskundige van het college van deskundigen;
– de heer Geert Bourgeois, viceminister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering, Toerisme en Vlaamse Rand.

1. Toelichting door de heer Guido Decoster

1.1. Situering van het evaluatierapport

De heer *Guido Decoster* verklaart dat het evaluatierapport handelt over het geheel van het verkiezingsproces, dus de verschillende processen van de organisatie, de omgevingsfactoren, de regelgeving en de communicatie en uiterst relevant is met het oog op de organisatie van de volgende verkiezingen. Het rapport kwam er op vraag van de minister die de administratie onmiddellijk na de verkiezingen vroeg om alle vaststellingen in kaart te brengen, maar ook suggesties en voorstellen te doen voor de lokale verkiezingen van 2018. De eerstvolgende verkiezingen van 2014 worden door de federale overheid georganiseerd, maar er is heel wat overlap inzake informatica en regelgeving. De Vlaamse administratie heeft trouwens in goede verstandhouding samengewerkt met de federale collega's.

De heer Decoster wijst erop dat de organisatie van de verkiezingen in 2006 en 2012 een grote uitdaging vormde voor ABB. Dat de administratie niet minder dan 7000 vragen beantwoord heeft, illustreert het belang ervan. Bijzonder in 2012 was de nieuwe regelgeving, met bijhorende uitvoeringsbesluiten, richtlijnen, formulieren. De belangrijkste vernieuwing was het nieuwe digitale stemsysteem. De administratie concludeert dat de verkiezingen algemeen goed verlopen zijn, wat niet betekent dat er geen problemen waren, zowel bij de toepassing van de regelgeving, bij het systeem zelf, als in de administratie. Het komt er nu op aan die problemen kritisch te onderzoeken, te behouden wat goed is en bij te sturen waar verbeteringen nodig zijn.

De administratie heeft vooreerst zoveel mogelijk informatie verzameld van zoveel mogelijk mensen die betrokken waren bij de organisatie. In de eerste plaats ging het om de medewerkers van het agentschap, maar er is ook een overzicht gemaakt van de mails, telefoons en brieven van burgers, besturen, hoofdbureaus en politieke partijen. Daarnaast werd rekening gehouden met de vragen van parlementsleden aan minister Bourgeois en met hun opmerkingen bij de bespreking van de van toepassing zijnde ontwerpen van decreet.

ABB heeft voorts een enquête gehouden bij gemeenten en hoofdbureaus. Ze heeft de politieke partijen aangeschreven en reacties gevraagd aan de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten en de bestuursdrukkerijen. In Antwerpen waar de organisatie het meest complex was door de verkiezing van de districtsraden, de gemeenteraden en de provincieraad, heeft de administratie een vergadering belegd met de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, de voorzitter van het hoofdbureau, het stadsbestuur, Digipolis en de voorzitters van de stembureaus. De administratie heeft ook overlegd met een aantal an-

dere steden en gemeenten. Tot slot heeft ze zich gebaseerd op de rapporten van de controleorganen, zoals het college van deskundigen, en de informaticapartners. De spreker wijst de parlementsleden erop dat deelvoorstellen in de verschillende hoofdstukken van het rapport groen gemarkeerd zijn. Op het einde van elk hoofdstuk zijn de gebundelde voorstellen en aanbevelingen blauw gemarkeerd, dat zijn de voornaamste conclusies.

Omdat Vlaanderen enkel bevoegd is voor de lokale verkiezingen, is het organiseren van verkiezingen niet courant. De administratie heeft geen permanente verkiezingsdienst, maar wel enkele mensen die de evoluties in binnen- en buitenland volgen. Alles gebeurt daarenboven in eigen beheer, de interne expertise moet dus telkens opnieuw opgebouwd worden. Alles is in goede banen geleid door een centrale stuurgroep, waar ook het kabinet zitting in heeft. Daaronder zijn er drie projectgroepen voor juridische kwesties, voor organisatie en ICT (informatie- en communicatietechnologie) en voor communicatie. Ongeveer 250 personeelsleden zijn van verre of dichtbij betrokken geweest bij de verkiezingsorganisatie, onder meer de provinciale regioverantwoordelijken die de gemeenten bijstaan.

De informaticapartners zijn Smartmatic voor de stemcomputers en bijhorende software en HP Belgacom voor de informaticatoepassingen en de verwerking en publicatie van de resultaten. De controleorganen zijn het college van deskundigen van het Vlaams Parlement en PricewaterhouseCoopers die instond voor de certificering van de gebruikte apparatuur en software.

1.2. Doelstellingen, middelen en resultaten

De doelstellingen van de minister en de administratie waren de verkiezingen zo goed mogelijk te laten verlopen, niet alleen door een goede organisatie, maar ook door het ondersteunen en informeren van alle betrokkenen. De administratie zet daarvoor volop in op digitalisering. Vaak heerst het misverstand dat digitalisering enkel te maken heeft met stemcomputers, maar het gaat veel verder. Zo gebeuren ook het kandidatenbeheer en de verwerking en publicatie van de uitslagen digitaal. Voor elke toepassing moeten de risico's beheerst en de integriteit verzekerd worden.

De website www.vlaanderenkiest.be was het centrale communicatiemedium. De website bestond uit twee delen: een deel informatie en een deel met de kandidaten en resultaten. Daarnaast attendeerde een digitale nieuwsbrief de geabonneerden op nieuwe informatie. Er was ook een helpdesk voor vragen per mail of telefonisch. De administratie deed specifieke inspanningen om niet-Belgen te informeren hoe zich te registreren voor deelname aan verkiezingen, om de kiezer vertrouwd te maken met het nieuwe digitaal stemsysteem en om de website vlaanderenkiest.be bekend te maken. Doelen waren op de informatiewebsite alle informatie ter beschikking te stellen en ervoor zorgen dat ze vlot toegankelijk was. De informatie werd dan ook thematisch gerangschikt. De website bevatte een kalender, de regelgeving, de formulieren, veel gestelde vragen en antwoorden, alsook informatie over de opleidingen. Daarnaast was er een functionele indeling waarbij de informatie voor de kandidaat, voor de kiezer en het bureau samen geplaatst werd.

De website kende 405.000 unieke bezoekers. Hoewel de website van bij de opstart belangstelling genoot, waren vooral september en oktober piekmaanden. Die bezoekers bezochten samen 2,7 miljoen pagina's. Het grote aantal bezoekers bewijst dat de administratie geslaagd is in haar opzet om van de website een centraal informatiepunt te maken. De administratie kreeg veel positieve en amper negatieve kritieken. Toch zijn er enkele verbeterpunten. Door de grote toevloed van informatie vanaf september, was het niet meer zo gemakkelijk om alles snel terug te vinden. Tegen de volgende verkiezing tracht de administratie de informatietoevloed beter te beheren en de navigatiestructuur van de website te verbeteren. Ook de zoekfunctie kan beter.

Daar hoofdbureaus dezelfde informatie nodig hebben als gemeenten en er ook een sterke samenwerking is tussen beide, had de administratie beslist geen aparte rubriek voor ge-

meenten te voorzien. Achteraf bekeken was er misschien wel beter een aparte geweest. Gemeenten hebben immers specifieke taken. Tot slot wijst de spreker op het belang van een goede promotie van de website, onder meer om de administratie minder werk te geven. Allicht kunnen gemeenten daar ook een rol bij spelen.

De helpdesk kreeg daarnaast nog 7000 vragen, waarvan twee derden over regelgeving en een derde over organisatie. Daarnaast waren er nog enkele honderden telefonische vragen, die niet geregistreerd werden. Vragen die geregeld terugkeerden, werden als vaak gestelde vraag op de website beantwoord. Opvallend is dat alle vraagstellers dadelijk een antwoord willen, ook als het gaat om complexe interpretatievragen. Dat legt een grote druk op de organisatie want geen enkel individu kent alle details. Het is onmogelijk om geen fouten te maken, het alternatief is alleen verwijzen naar de website.

Van de 4,7 miljoen kiezers heeft 58% digitaal gestemd op 40.000 kandidaten, verdeeld over 2000 lijsten. 8099 mandaten werden rechtstreeks verkozen. Het agentschap had contact met 325 hoofdbureaus, een per gemeente, stads- of provinciedistrict. Er waren 6163 stembureaus, bemand door 40.000 leden, waarvan meer dan 3000 digitale stembureaus met 23.000 computers. Voorts waren er 2000 telbureaus met 12.000 leden. Door de digitalisering waren er 16.000 bureauleden minder. Bij een volledige digitalisering zouden er 12.000 mensen minder opgeroepen moeten worden.

Op 15 en 16 september organiseerde de administratie een kandidaatweekend en moesten alle voordrachtakten binnen zijn bij de hoofdbureaus. Door de goede ICT-toepassing van HP Belgacom was het mogelijk de avond van de afsluiting de gegevens van alle lijsten en kandidaten op het internet te plaatsen. De resultaten van de verkiezingen werden bijzonder snel op de website gepubliceerd, in het tempo dat ze doorgestuurd werden door de hoofdbureaus. De digitale stembureaus waren dicht om 15 uur en de eerste publicatie was om 15.20 uur. Om 18.20 uur was 90% van de digitale resultaten gepubliceerd. Dat is tweeenhalf tot drie uur eerder dan die van de papieren stemming. De papieren stembureaus gingen dicht om 13 uur. De eerste resultaten liepen binnen om 15.45 uur, tegen 21.10 uur was 90% van de resultaten bekend.

De resultatenwebsite is bijna een miljoen keer bezocht, waarvan 52.883 via mobiele toepassing. Op 14 oktober waren er 460.000 unieke bezoekers met een piek in de namiddag. Die belangstelling is vooral te danken aan de goede promotie. Zo stonden het logo en het adres van de website op alle communicatie, ook de oproepingsbrieven. De infolijn en de pers werden ook ingeschakeld ter bekendmaking. Ten opzichte van 2006 is het aantal bezoekers verdriedubbeld. De digitale nieuwsbrief, bedoeld om mensen te attenderen op nieuwe informatie, telde 32 edities voor 2260 abonnees. Toch is het niet duidelijk of alle belanghebbenden geabonneerd waren. Daarom zal de administratie een overzicht maken van de belanghebbenden en hen vragen om toch een abonnement te nemen.

Niet-Belgen konden zich tot 31 juli laten registreren als kiezer bij de gemeenten. Voor hen was er de folder ‘Ga stemmen!’. De minister spoorde gemeenten daarnaast aan om op aangepaste wijze informatie te verspreiden. De administratie heeft daartoe een folder ontwikkeld waarvan er 490.000 verspreid zijn. Hij kon ook gedownload worden van de website. Desondanks heeft slechts 14% van de doelgroep zich laten registreren. Dat is des te meer jammer omdat het over lokale verkiezingen ging, het beleid dat het dichtst bij de mensen staat. Daarom stelt de administratie voor om na te gaan hoe de politieke participatie kan verhogen, mogelijks door de officiële vertegenwoordigers van herkomstlanden te betrekken.

Ook om de nieuwe stemcomputers bekend te maken, heeft de administratie belangrijke inspanningen geleverd. Zo waren er demosessies in de gemeenten, werd de informatie overgenomen in de lokale infobladen en op de gemeentelijke websites en was er een infofolder ‘Digitaal stemmen in 12 stappen’. De demofilm op internet werd 223.000 keer bekeken

en overgenomen op de meeste gemeentelijke websites. Kortom, de administratie evalueert ook die campagne als succesvol.

Om gebruikers vertrouwd te maken met de IT-toepassingen, organiseerde de administratie verschillende vormingsinitiatieven in juni. De hoofdbureaus en gemeenten kregen informatie over de toepassing voor de invoer van kandidaten, over de toepassing van de software voor het verzamelen van de resultaten op de dag van de verkiezingen, het verwerken ervan en de aanmaak van processen-verbaal, alsook het doorsturen naar de centrale servers in Brussel. Hoewel de gebruikers goed op de hoogte bleken, is het allicht beter de vorming dichter bij de verkiezingen te organiseren en niet voor de vakantie zoals nu het geval was.

De voorzitters en leden van de digitale stemsystemen in de stembureaus worden pas enkele weken voor de verkiezingen aangeduid. Daarom heeft de administratie ervoor gekozen de gemeentelijke verantwoordelijken op te leiden. Zij moesten dan de informatie doorgeven aan de voorzitters van de stembureaus. Dat is een zwakke schakel gebleken. Niet alle voorzitters zijn even aandachtig tijdens de opleiding, als ze dan al opdagen. Op de verkiezingsdag zelf liet een aantal voorzitters het afweten, bijvoorbeeld wegens ziekte. Hun vervangers hadden niet altijd de opleiding gekregen.

De foute handelingen in sommige stembureaus hebben meegespeeld bij de problemen op de verkiezingsdag. Daarom denkt ABB aan een gemeentelijke siteverantwoordelijke die door het agentschap is gekend als verbindingspersoon en terdege opgeleid is. Daarnaast stelt de administratie voor om de vergoeding van de voorzitters van de digitale stembureaus substantieel te verhogen maar dan wel te koppelen aan een verplichte opleiding.

1.3. Belangrijkste aanbevelingen van het agentschap

Algemeen zijn de verkiezingen goed verlopen. Dat neemt niet weg dat er hier en daar problemen waren met soms ernstige gevolgen. Het komt erop aan daaruit te leren. De administratie heeft drie grote aanbevelingen. De eerste is tijdige besluitvorming. Dat geldt zowel voor regelgeving en decreten als voor beslissingen die de organisatie bepalen. Timing is immers een cruciaal element in het complexe verkiezingsproces. Op de tweede plaats pleit ze voor het behoud van het digitale stemsysteem, met verbeteringen waar nodig. Tot slot moet de integriteit van de verkiezingen, zowel de digitale als de papieren, gewaarborgd blijven. Het decreet bevat daar afdoende bepalingen over.

De Vlaamse Regering heeft haar doelstelling om tenminste één jaar voor de verkiezingen duidelijkheid te scheppen over het kader, wel gehaald met het lokale en provinciale Kiesdecreet van 8 juli 2011, maar niet met de beslissing over het digitale stemsysteem van 20 januari 2012. Negen maanden voor de verkiezing moest het systeem nog ontwikkeld en de computers nog geproduceerd worden. Dat was niet de verantwoordelijkheid van de Vlaamse Regering, maar het had impact op het proces omdat de uitvoeringsbesluiten, de richtlijnen, de formulieren, de vorming enzovoort afhankelijk zijn van de software. ABB benadrukt dus opnieuw dat één jaar voor de verkiezingen alles beslist moet zijn.

Digitaal stemmen is ingevoerd in 1991 door de Federale Regering, maar sterk gesubsidieerd door Vlaanderen, waardoor het hier ruim toegepast werd. Informatica houdt altijd risico's in, maar desondanks zijn de meeste verkiezingen zonder veel problemen verlopen en zijn er geen aanwijzingen van integriteitskwesties. De investeringen in de hard- en software hebben een looptijd van 15 jaar. Het zou niet verantwoord zijn ze niet verder te gebruiken, zeker nu de problemen in kaart gebracht zijn.

De integriteit van het kiesproces moet gewaarborgd worden, zowel bij digitaal stemmen als met potlood en papier, niet alleen bij het stemmen, maar ook bij het tellen of door-

sturen en verwerken van de resultaten. De meeste fouten gebeuren bij het tellen, dus van papieren stembiljetten. Ook de Nederlandse Kiesraad wijst erop dat de meeste fouten gebeuren door menselijke handelingen. De raden voor verkiezingsbetwistingen kregen 65 bezwaren, de meeste over de propaganda, fouten bij tellen en misbruik van volmachten. Er werden slechts zes problemen bij het digitaal stemmen aangeklaagd. Dat heeft geleid tot één ongeldigverklaring die tenietgedaan is door de Raad van State, waardoor geen enkele verkiezing moest worden overgedaan.

Het decreet bevat zoals gezegd afdoende waarborgen voor de integriteit. De regering keurt het digitale stemsysteem goed en stelt de software ter beschikking. Die wordt gecertificeerd door een erkend orgaan, de broncode is bekend. Het geheel wordt gecontroleerd door het college van deskundigen van het Vlaams Parlement. Niet alleen krijgt dat college alle informatie, de administratie nodigt het ook uit om elke stap van het proces bij te wonen.

1.4. Aandachtspunten regelgeving

Voor de gedetailleerde aanbevelingen verwijst de spreker naar het evaluatierapport. Wat de organisatie betreft, acht de administratie het nodig om de voorzitters van de bureaus eerder aan te duiden. Daarnaast zou er steeds een plaatsvervangend voorzitter aangesteld moeten worden. De administratie pleit voor een hogere vergoeding, gekoppeld aan een vorming. Het verzenden van stukken (kiezerslijsten, lijsten om bureauleden aan te wijzen en kiezerslijsten aan het stembureau de dag voor verkiezingen) wordt best aan één niveau toevertrouwd, bij voorkeur aan de gemeenten.

Wat het gebruik van het gemeenschappelijk lijstnummer betreft, stelt de administratie voor om het begrip kartel op te heffen en te vervangen door de eerste naam van een beschermde lijst, gekoppeld aan een attest van de partijvoorzitter of zijn gemandateerde. Voor de provincieraadsverkiezingen stelt men voor om lijstenverbindingen en de vraag tot gebruik van een gemeenschappelijk volgnummer te integreren in de voordrachtakte, wat een aanzienlijke administratieve vereenvoudiging voor de lijstindieners oplevert. De administratie stelt daarnaast voor om de digitale indiening van voordrachtaktes als norm te nemen en vanaf 1 september tot de huidige uiterste datum mogelijk te maken. Gedurende die periode moet het mogelijk blijven om verbeteringen aan te brengen. Uiteraard moet het de laatste dag mogelijk zijn om een papieren akte in te dienen. Men adviseert verder om de sperperiode in te korten tot 40 dagen, zoals ook federaal gebeurd is. Het aantal kiezers, dat bepaalt hoeveel een partij mag uitgeven, is immers pas bekend half augustus. ABB blijft absolute voorstander van een verdere digitalisering, bijvoorbeeld wat betreft het digitaal leveren van kiezerslijsten aan kandidaten en het vervangen van aanplakkingen door een digitale bekendmaking, gekoppeld aan het ter inzage leggen op gemeentesecretariaat.

ABB suggereert daarnaast om het aantal kiezers per stembureau van 800 voor het stemmen op papier te behouden, maar het college de mogelijkheid te geven om daar met 10% van af te wijken. Voor de digitale bureaus wordt het maximum best opgedreven van 900 naar 1200, met een maximum van 200 per stemcomputer. De administratie werpt daarnaast de vraag op of de stemplicht kan vervallen bij een medisch attest. Bij het verlenen van volmachten zijn er immers wat misbruiken gemeld in rusthuizen. De regering heeft beslist de raden voor verkiezingsbetwistingen te integreren in het Vlaams Bestuursrechtscollege. ABB juicht dat toe.

1.5. Aandachtspunten ICT en organisatie

Het proces naar een nieuw systeem is gestart met het samenwerkingsakkoord van 14 juli 2005, gevolgd door de Be-votingstudie door universiteiten uit de drie gewesten. Dat heeft geresulteerd in een overheidsopdracht van de Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken en de Vlaamse overheid, waar het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest zich later bij

aansloot. Desondanks viel de definitieve beslissing maar op 20 januari 2012. De laatste computer is geleverd op 13 juli 2012. De vertragingen zijn ook te wijten aan de softwareproducent Smartmatic, die langer deed over de ontwikkeling en de structuur van de broncode. De administraties waren voortdurend genoodzaakt nieuwe oplossingen of aanpassingen te zoeken, zoals de handmatige scanning van de stembiljetten en de staande bijzitter. Daarnaast waren de federale regerings- en ministerwissels en de federale verkiezingen vertragende factoren.

Omdat een test enkel in een beperkt aantal bureaus niet mogelijk was, is er op 27 oktober 2011 een verkiezingsexperiment gehouden, maar dat betekende wel dat het op 14 oktober 2012 een omvangrijke operatie was. Praktische problemen waren er bij de opstart van de stembureaus, door het verkeerd gebruik van de noodkaart, door niet-gescande stembiljetten in de stembus, door het plots uitvallen van de stemapparatuur. Niet alleen was het aantal interventies hoog, ze verliepen niet altijd voorspoedig of foutloos.

Bij de verbetering van het stemsysteem moet de focus liggen op de gebruiksvriendelijkheid. Kleine fouten mogen geen grote gevolgen hebben. Een alternatief voor de staande bijzitter is een digitale klep op de stembus. Stembiljetten moeten altijd opnieuw inscanbaar zijn op het hoofdbureau. De oorzaak van de blokkering van de stemcomputers is bekend en daaraan kan dus geremedieerd worden. De teststemmogelijkheid wordt geschrapt. De handscanner wordt beter weglaten. Op de stemkaarten moet het onderscheid tussen Belg en niet-Belg duidelijker zijn. De andere softwareaanpassingen zijn in het rapport beschreven.

1.6. Financiën: 47 miljoen euro

In totaal hebben de verkiezingen 47 miljoen euro gekost, waarvan 36,1 miljoen euro naar de stemapparatuur ging. De andere kosten zijn de technische bijstand en de ontwikkelingen voor kandidatenbeheer, verwerking en publicatie.

1.7. Op weg naar 2014

Sinds de verkiezingen heeft de administratie wegens de gebrekkige technische ondersteuning de contractuele boeteregeling toegepast. Smartmatic is vrijwarend in gebreke gesteld, het moet de apparaten en software in orde stellen binnen de garantietermijn van 2 jaar. Voor de verkiezingen van 2014 moeten de problemen opgelost worden. Het probleem van de dubbele klik is opgelost en er is een alternatief voor de noodkaart. Het stemmen in testmodus is ondertussen onmogelijk. De andere problemen zijn in kaart gebracht en moeten opgelost worden. De administratie suggereert om de duurzaamheid voor 15 jaar te laten testen door een onafhankelijk deskundige. Smartmatic is het daarmee eens.

2. Tussenkomst van de heer Kurt De Vriendt

De heer *Kurt De Vriendt* dankt vooreerst de heer Decoster voor de goede samenwerking en verwijst naar het verslag van het college van deskundigen belast met de controle van de geautomatiseerde stemmingen en opnemingen (*Parl.St*. Vl.Parl. 2012-13, nr. 1790/1).

De eerste focus van het systeem lag op het garanderen van de veiligheid en integriteit van de gegevens. Dat heeft allicht mede de zware procedures veroorzaakt. De fouten, onder meer het dubbel drukken op het scherm, en de stabiliteit van de software klasseert de spreker onder de noemer van kinderziektes. Dat de kleur van bepaalde kaarten anders moet en dat sommige kiezers hun kaart in de printeruitgang duwden, ziet hij als fouten van ergonomische aard. Als laatste groep onderscheidt de heer De Vriendt problemen ten gevolge van de onervarenheid. Als computers al meermaals gebruikt zijn voor verkiezingen, hebben sommige voorzitters of bijzitters al enige ervaring en kunnen ze vlotter mankementen herkennen en oplossen.

De voorgestelde plannen om de handscanners weg te laten, verbazen hem. In de stembureaus is het nut ervan beperkt. Op veel plaatsen zijn ze zelfs niet aangesloten. Maar elders hebben ze wel nut, bijvoorbeeld zouden ze kunnen dienen om in hoofdtelbureaus bepaalde urnen steekproefsgewijs te checken. Een stembiljet bevat immers niet enkel de barcode met de voorstelling van de stem, maar ook de stem in gewoon schrift. De getuige kan dan met zo'n handscanner checken of er overeenstemming is tussen de geprinte versie van de stem en de (verwerkte) barcode. Dat zou het vertrouwen in het systeem kunnen doen groeien. Uit het verslag blijkt dat met de meeste opmerkingen van het college van deskundigen rekening gehouden is, ook met die van juridische aard. Kortom, de heer De Vriendt ziet de volgende verkiezingen hoopvol tegemoet.

3. Tussenkomst van de Geert Bourgeois, viceminister-president van de Vlaamse Regering, Vlaams minister van Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Inburgering, Toerisme en Vlaamse Rand

Minister *Geert Bourgeois* dankt de administrateur-generaal voor het tijdige, uitgebreide en goede rapport met een hele reeks aanbevelingen. Ook het college van deskundigen verdient lof. De heer De Vriendt heeft onmiddellijk na de verkiezingen een rapport opgesteld dat belangrijk was om de onterechte vragen over de betrouwbaarheid van het systeem te counteren. De onvolkomenheden waren te wijten aan menselijke fouten, die weliswaar door het systeem moesten kunnen vermeden worden. Het systeem moet immers waarborgen bieden en de integriteit en het geheim van de stemming en controle mogelijk maken.

De berichten in de media schepten de sfeer dat de verkiezingen niet koosjer verliepen. Maar eigenlijk bevestigt het rapport in grote lijnen de eerste analyse: het systeem is integer maar vertoont enkele onaanvaardbare kinderziektes. Het agentschap doet enkele aanbevelingen, ook wat de regelgeving betreft. Daar zal de minister niet op ingaan omdat hij dat als werk voor het volgende parlement beschouwt, maar uiteraard komt die beslissing het parlement toe. Hij neemt aan dat de voorstellen deel zullen uitmaken van de aanbevelingen van ABB voor de volgende bestuursperiode.

Correcte verkiezingen zijn in ieders belang. Uiteindelijk zijn nergens in Vlaanderen de verkiezingen overgedaan. Het grote probleem met het nieuwe digitale stemsysteem was het tijdsgebrek. Met het vorige systeem is eerst voorzichtig geëxperimenteerd in twee kantons in 1991. Dat is nu niet gebeurd omdat het oude systeem onbruikbaar was. Door het tijdverlies op federaal vlak is daarenboven alles heel snel moeten gaan en was er onvoldoende tijd voor tests. Desalniettemin is bewezen dat het systeem geschikt en betrouwbaar is, hoewel het zwaar is. In tegenstelling tot het vorige systeem kan de kiezer zijn stem controleren, wat de zaken wel complexer maakt. Daarbij komt nog dat het systeem geschikt is voor alle verkiezingen en niet alleen sneller maar ook accurater is dan stemmen met potlood en papier. Het aantal betwistingen en ongeldige stemmen is kleiner. Dat neemt niet weg dat het softwarematig eenvoudiger kan.

Het bedrijf heeft het afgesproken niveau van dienstverlening op de dag van de verkiezingen niet gehaald en heeft daarvoor de maximale boete opgelegd gekregen. Voor andere problemen is de leverancier in gebreke gesteld. Bepaalde problemen zijn al opgelost, bijvoorbeeld dat een ongeduldige kiezer door twee keer op de lijst te drukken meteen ongewild een voorkeurkandidaat selecteerde. Omdat de kiezer op het einde zijn stem nog moest valideren, zijn die stemmen niet ongeldig verklaard. Ook de onafhankelijke raden hebben in die zin beslist. Voortaan moet de partijstem eerst gevalideerd worden vooraleer de kiezer een voorkeurstem kan uitbrengen. Ook stemmen in testmodus is niet langer mogelijk. Het bedrijf belooft dat alle problemen opgelost zullen zijn tegen juni 2013, de waarborgtermijn loopt immers nog. Het rapport is ook aan minister Milquet bezorgd. Het federale niveau moet immers toekijken op het wegwerken van de problemen.

Kortom, alles is in het werk gesteld om de problemen op te lossen, maar dat er geen technische mankementen zullen zijn, kan niemand garanderen. Het gaat immers om 23.000 toestellen die stand alone functioneren. De gegevens worden niet via een netwerk doorgestuurd, maar met een USB-stick. Door de talrijke democratische garanties is het systeem complex, maar het systeem is betrouwbaar. Ook de onafhankelijke expertcommissie van het parlement is tot die conclusie gekomen. De voorliggende evaluatie moet een nog betere organisatie in 2018 mogelijk maken.

4. Vragen en opmerkingen van de commissieleden

De heer *Ward Kennes* heeft nog niet de tijd gehad om het lijvige rapport grondig te lezen. Toch leidt hij uit de presentatie af dat de omvangrijke operatie, die zo lang ter discussie stond, al bij al goed verlopen is. De dag van de verkiezingen focust de media natuurlijk op elk foutje. Daardoor zijn een aantal zaken uitvergroot. Vandaag blijkt dat er behoorlijk goed werk geleverd is, zowel door de administratie als door de lokale besturen. Het lid is aangenaam verrast door de vele bezoekers aan de website, wat volgens hem bewijst dat niet alleen kandidaten maar ook kiezers de weg gevonden hebben. Dat er zoveel vragen konden beantwoord worden, heeft er allicht voor gezorgd dat er minder problemen waren.

In de commissie Verkiezingsuitgaven werd enkele malen geopperd dat een verkiezingsvademecum opgesteld door het parlement, handig zou zijn. Omdat de bevoegdheden van de commissie beperkt zijn geworden, onder meer door het bestaan van de Raad voor Verkiezingsbetwistingen, die oordeelt over de toepassing van de wetgeving, en omdat de website van ABB bijzonder accurate informatie bevat, is het bestaande vademecum achterhaald.

De huidige commissieleden hebben de voorbereidingen, het verloop en de evaluatie van de verkiezingen gevolgd en zijn daardoor misschien beter geplaatst voor eventuele wetswijzigingen dan het volgende parlement. Dat is iets waar de commissie zich bij de regeling van de werkzaamheden over kan buigen. Er rest nog tijd genoeg voor de volgende verkiezingen.

Ook de heer *Marc Vanden Bussche* vindt dat het huidige parlement, dat het hele proces gevolgd heeft, de aanbevolen wetswijzigingen moet doorvoeren. Dat kan beter zo snel mogelijk gebeuren, zodat voldoende tijd rest voor de verkiezingen. Wat de andere aanbevelingen betreft, is het lid voorstander van één verantwoordelijke per site. Daarnaast suggereert hij om de gemeentelijke informaticadiensten erbij te betrekken. Die ambtenaren zouden dan, na een eed van geheimhouding te hebben afgelegd en een goede opleiding te hebben gekregen, de problemen ter plaatse oplossen. Ook van een hogere vergoeding voor de voorzitters, is het lid voorstander. Ze zouden minstens moeten krijgen wat een gemeenteraadsvoorzitter aan zitpenningen ontvangt en de bijzitters de vergoeding van een gemeenteraadslid. Daarbij vraagt hij om het aantal keer dat iemand voorzitter moet zijn, te beperken.

Het lid stelt daarnaast voor om de website bekend te maken in de gemeentelijke infobladen. Dat kan trouwens ook voor andere informatie van het Agentschap voor Binnenlands Bestuur. De administratie kan zich volgens de spreker niet veroorloven om op bepaalde vragen niet te antwoorden en gewoon te verwijzen naar de website. Een verkeerd antwoord of een foutieve interpretatie kan zware gevolgen hebben. Beter is voldoende tijd te nemen en eventueel de zaak verder te onderzoeken. Ook de verdere digitalisering draagt de goedkeuring van het lid weg.

De heer Vanden Bussche is enthousiast over het voorstel om de sperperiode tot 40 dagen te beperken. De pers interpreteert de regels te strikt en denkt bijvoorbeeld dat in die periode geen aandacht mag besteed worden aan acties van de burgemeester. Ook de integratie van de raden van verkiezingsbetwistingen in de Vlaamse bestuurscolleges lijkt hem een goede suggestie. De aanbevelingen over kartels zullen de verdere parlementaire discussies stofferen.

De heer *Marius Meremans* sluit zich aan bij de lofbetuigingen over het werk en het rapport. De verkiezingen verliepen goed, hoewel er verbeteringen mogelijk zijn. Dat de Vlaamse Regering pas op 20 januari 2012 een beslissing kon nemen, had te maken met het uitblijven van federale bepalingen. Ook dit lid is voorstander van een kortere sperperiode. De aanbeveling over de volmachten lijkt dit lid het onderzoeken waard. Hij heeft immers gehoord dat er in bepaalde rusthuizen druk uitgeoefend is op de bewoners om volmacht te verlenen. Een verdere digitalisering kan nog heel wat beslommeringen wegwerken, bijvoorbeeld een digitale voordrachtakte. Hij pleit ervoor om het idee van een terugkeer naar pen en papier te begraven. De suggestie over de raden voor verkiezingsbetwistingen lijkt hem waardevol. Daarnaast is het volgens het lid nodig de OCMW-raadsverkiezingen te vereenvoudigen, wat hij bestempelt als werk voor de komende maanden.

De heer *Marnic De Meulemeester* dankt de administratie, het kabinet en het college van deskundigen voor het voorbereidende werk en de evaluaties met aanbevelingen. Het elektronisch stemmen dat toegankelijk, betrouwbaar en correct moet zijn, vertoont nog wel enkele kinderziektes, maar al bij al is het aantal klachten beperkt. Teruggrijpen naar pen en papier is volgens dit lid dus nonsens. Volgens het rapport wordt er aan een eenvormige geschillenbeslechting gewerkt. De regering zou aan een decreet over de organisatie en de rechtspleging van sommige Vlaamse bestuursrechtscolleges, waaronder de Raad voor Verkiezingsbetwistingen, werken. Hoe zal de minister die ongelijkheid wegwerken? En welke andere bestuursrechtscolleges zullen aangepakt worden? Tot slot informeert het lid of ABB een evaluatie plant van de OCMW-verkiezingen.

Ook de heer *Joris Van Hauthem* bedankt voor het rapport. Zijn partij is altijd sceptisch geweest over het digitaal stemmen, daarin gesterkt door de Nederlandse ervaringen, maar desondanks pleit de Nederlandse Kiesraad opnieuw voor digitaal stemmen. Wat hem altijd gerustgesteld heeft, is de vooruitgang van de techniek, maar ook dat de vergelijkingen tussen digitaal en op papier stemmen in bepaalde gemeenten weinig verschillen in resultaten opgeleverd hebben. Bovendien is er nu waar Vlaams Belang al in de jaren negentig voor pleitte, namelijk een afdruk van de resultaten. Bij betwistingen kan er dus desnoods nog manueel herteld worden.

Hoewel de federale overheid inderdaad lang getalmd heeft, heeft ook de Vlaamse minister geaarzeld. Eerst zei hij dat als de deadline niet gehaald werd, er overal met potlood en papier zou gestemd worden. Later herriep hij dat en deed Vlaanderen het op eigen krachten in meerdere gemeenten. Allicht had de minister die beslissing dus sneller kunnen nemen.

Het agentschap neemt geen standpunt in over de regels tijdens de sperperiode. Dat is de verantwoordelijkheid van de politieke partijen. Nochtans wimpelde de minister het voorstel af voor een Vlaams parlementair vademecum over die sperperiode, zoals dat 6 jaar geleden wel kon, met het argument dat Vlaanderen niet meer bevoegd is voor de individuele overtredingen. Vlaanderen is wel degelijk nog altijd bevoegd voor de controle van de partijuitgaven bij de nationale verkiezingen. Een vademecum had misschien heel wat vragen vermeden. De spreker informeert hoeveel vragen aan de administratie gingen over de procedure en hoeveel over de sperperiode. Het is niet omdat Vlaanderen niet bevoegd is voor individuele overtredingen, dat het geen informatie mag verstrekken aan de kandidaten. Uiteindelijk heeft de administratie trouwens zelf een soort vademecum op de website geplaatst. Weliswaar ging het om het vademecum van de vorige verkiezingen. De spreker looft dat het agentschap heeft gedaan wat het parlement niet durfde. Hij vindt dat het parlement dat voortaan, zeker voor gemeenteraadsverkiezingen, zelf moet doen. Dat neemt niet weg dat de regelgeving zelf volgens de spreker aan een grondige herziening toe is.

5. Antwoorden van de heer Guido Decoster en minister Geert Bourgeois

De heer *Guido Decoster* heeft niet beweerd dat de handscanner in hoofdbureaus niet nuttig is, controles moeten steeds mogelijk zijn. Het is alleen zo dat ze in het stembureau zelf niet gebruikt werden. De spreker oordeelt niet over de vraag of de regels door het huidige dan wel het volgende parlement moeten worden aangepast, maar hij acht het wel belangrijk dat de huidige parlementsleden hun mening op schrift stellen. Nu alle problemen in kaart gebracht zijn, zou het verkeerd zijn het systeem niet langer te gebruiken. De suggestie om de gemeentelijke informaticadiensten meer in te schakelen, lijkt de spreker nuttig, misschien kunnen ze zelfs optreden als siteverantwoordelijke.

Met zijn opmerking over de antwoorden op de vele vragen, heeft de heer Decoster gewoon bedoeld dat menselijke fouten nooit helemaal kunnen vermeden worden. De grote toevloed van vragen maakt het moeilijk om altijd af te stemmen. De richtlijn was dat wie het antwoord niet wist, raad vroeg. Die richtlijn is goed gevolgd, maar onbewuste fouten zijn onvermijdelijk. Een helpdesk biedt nooit 100% garantie.

Heel wat vragen handelden over propaganda, maar de heer Decoster kent het percentage niet. Als de wet echter niet duidelijk was, heeft de administratie geen antwoord op de vragen gegeven. Of het parlement een eigen aanbeveling of vademecum maakt, is niet de beslissing van de administratie. In overleg met de minister heeft de administratie wel het vorige vademecum online gezet.

Minister *Geert Bourgeois* streeft naar een uniforme rechtspraak onder verantwoordelijkheid van het Vlaams bestuursrechtscollege. De OCMW-verkiezingen vallen buiten deze evaluatie, daarvoor is trouwens een nooddecreet goedgekeurd. De minister heeft de administratie gevraagd om een aanpassing van de procedure naar Waals model voor te bereiden. Het ontwerp is bijna klaar voor de klassieke adviesprocedures.

De weg naar het digitale systeem was lang en hobbelig. De minister heeft bepaalde uitspraken ook gedaan om druk uit te oefenen. Voor hem waren tijdige garanties fundamenteel zodat de proefperiode, de tests en de validatie en certificatie door PricewaterhouseCoopers niet in het gedrang kwamen. Hoewel de tijd kort was, waren er voldoende waarborgen die een voortwerken met het systeem rechtvaardigden. De tijd terugschroeven in gemeenten waar al elektronisch gestemd werd, was niet opportuun. Daarbij komt nog dat de minister een aanzienlijk budget gereserveerd had.

Uiteraard beslist het parlement over de aanpassing van de regelgeving. Het grote voordeel van het rapport is dat alles gedocumenteerd is zodat regering en parlement over alle gegevens beschikken. Het agentschap noteerde de opmerkingen van de parlementsleden en zal er ongetwijfeld mee rekening houden. Daarnaast wijst de minister erop dat tussen het eerste voorontwerp en de definitieve goedkeuring een jaar verloopt. De tijd is dus zeer kort, tenzij het parlement een voorstel van decreet indient. Hij pleit ervoor om rekening te houden met de aanbeveling van ABB dat wijzigingen zeker een jaar voor de verkiezingen goedgekeurd moeten zijn. Voor de verkiezing van 2014 zijn de wijzigingen minder relevant, voor 2018 is er geen haast.

Annick DE RIDDER,
voorzitter

Karin BROUWERS,
verslaggever